

מראי מקומות- סנהדרין כ'

יהודה בר' אלעאי, מ"מ מצינו בכמה מקומות באגדתא דהגמ' קוראו ע"פ שם אביו. וביאר, דאף דעיקר תורת ר' יהודה למד מר' עקיבא רבו, אולם ההשקפות החיים והמדות למד בעיקר מביתו, מאביו ואמו, ולכן בהגמרות דמדברים בענין השקפותיו ומדותיו וצדקותיו, קורין אותו על שם אביו.

(ד) **מת לו מת, אינו יוצא מפתח פלטרין שלו- פי' הרע"ב,** שגנאי הוא למלך להראות עגמת נפש לפני העם.

(ה) **ר' יהודה אומר אם רוצה לצאת אחר המטה יוצא- ע' בחי' הר"ן דכ' לפרש שי' ר' יהודה בב' אופנים.** (א) כוונת ר' יהודה לומר דצריך לצאת דוקא אחר המטה, משום שלא יהי' עוסק כ"כ באבולות המת, כיון שהמת כבר עבר מלפניו, ולפ"ז אף אם נהגו האנשים לצאת לפני המטה, ס"ל לר' יהודה דאסור למלך לצאת לפני המטה. (ב) י"ל דה"ה דיכול לצאת לפני המטה, אלא ר' יהודה לטעמי' אזיל דס"ל דנשים יוצאות לפני המטה, וא"כ ע"כ המלך יוצא לאחר המטה, אבל אם הי' המנהג להיפוך, גם הי' יכול לצאת לפני המטה, וחידושו הוא רק דיכול המלך לצאת בכלל.

(ו) **ר' יהודה אומר לעולם נשים לפני המטה יוצאות, שכן מצינו בדוד שיצא אחר מיטתו של אבנר, וכו'-** הק' החמרא וחיי, דלמא זה הי' המנהג בימי דוד, לצאת לפני המטה, ובאמת תלוי במנהג המקום, ומהכ"ת דלעולם צריכים לעשות כן. ותי' דאם הדבר הי' תלוי במנהגים, א"כ אע"פ שזה הי' מנהגם, מ"מ לכבודו של דוד הי' להם ללכת אחורי המטה כדי שיהי' דוד יכול ללכת לפני המטה [וזהו דלא כמש"כ הר"ן שהבאנו לעיל בפ"י הראשון, דס"ל דלעולם המלך צריך לצאת אחר המטה]. וע"ע **ביר רמה** שכ' "כיון דאשכחן ראי' מקרא דנשים לפני המטה היו יוצאות, אין לנו לילך אחר מנהג אחר", ולכאו' בא ליישב קו' החמרא וחיי, ולדבריו מיושב.

(א) **שקר החן זה דורו של משה, וכו'-** פי' **המהרש"א**, דה"חן היינו הז' מצוות בני נח, וכמש"כ ונח מצא "חן" בעיני ד', וכיון דעכשיו קבלו כל התורה, נמצא דשקר החן. ודור זה הי' יפה בקבלת כל התורה, אבל לא היו יכולים לקיים כולה, ורק בימות יהושע היו יכולים לקיים כל התורה, וא"כ בדורות יהושע אמרי' דהבל היופי של זמן משה. אבל עכ"ז לא היו עוסקים בתורה כראוי, לפי שהיו עוסקין בכיבוש וחילוק א"י, אבל יראת ד' וכו', היינו דורו של חזקי', שהיו כולם עוסקים בתורה כראוי, וד' לוחם מלחמתם. **וע"ע במהר"ל**, שפי' דמה שעסקו בתורה בימי משה ויהושע לא הי' ראי' כ"כ על שלמותם בתורה, שהרי בימי משה הי' להם מן, ובימי יהושע הי' להם בתים מלאים כל טוב. אבל בזמן חזקי', היו צריכים לעסוק הרבה בעניני פרנסתם, ומ"מ עסקו בתורה הרבה, וזהו באמת ראי' על יראת ד'. אולם הוסיף הגמ' דבזמן ר' יהודה בר' אלעאי היו עוסקים בתורה במסירות נפש גדולה, וזהו ראי' על שלמות גדולה ביראת שמים.

(ב) **אמרו עליו על ר' יהודה ברבי אילעאי שהיו ששה תלמידים מתכסין בטלית אחת- פרש"י,** עניינם היו [ושמעתי ממר"ר הרה"ג ר' יחיאל פאר זצ"ל, שאמר דאין שייך לששה להתכסה בטלית א' א"כ אין כ"א מושך הטלית על עצמו, אלא כ"א מניח שיהי' הטלית על כולם]. וע"ע **במהרש"א** שפי' באו"א, ע"פ הא דאי' דכל המתגאה בטליתו של ת"ח ואינו ת"ח אינו מכניסו במחיצתו של הקב"ה. וטליתו של ת"ח היינו טלית גדול מטלית אחר, שהרי אמרי' דטליתו של ת"ח היינו כל שאין נראה חלוק מתחתיו, מטעם צניעות יתירה. וגסות הרוח הוא להשתמש בטלית של ת"ח אם אינו ת"ח. ולכן כ' דבדורו של ר"י בר אילעאי היו ו' תלמידים מתכסין בטלית א', דהיינו דלא היו מתגאין כלל, אלא היו עושים ו' טליתות קטנות מטלית א' של ת"ח.

(ג) **אמרו עליו על ר' יהודה בר' אלעאי- שמעתי ממר"ר הרה"ג ר' משה בראון שליט"א,** שאמר דאף דסתם ר' יהודה בש"ס הוא ר'

(י) **אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו- כ' התוס'**
הראש"ש דמה דהאידינא איננו כופין המטות בבית אבל, היינו משום דעכשיו אנו דרים בין הגוים, ויש לחוש שאם כופה המטות יאמרו שהוא עושה כשוף. ועוד הביא מ"מ דבזמן חז"ל הי' ניכר הכפיי' טפי מבזמן הזה (ע"ש בחלוקה).

(יא) **ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחה בידו- פרש"י**, פורץ גדרים אחרים לעשות לו דרך בשדהו לכרמו. ותמה ע"ז היד רמה, הא אמרי' ע"ז דאין לו שיעור, והאם נאמר דאין לו שיעור לשדהו ולכרמו, האם יכול ליקח כל שדות אחרים בשביל שדהו. ועוד, אין מסתבר דיכול ליקח מקרקע אחרים לגמרי. ולכן ביאר דכוונת המשנה הוא דכל היכא דצריך המלך ללכת לאיזה דבר, ואינו יכול ללכת משום שיש חומה שעומד כנגדו, לא מחייבין לי' למלך למהדר ולמזיל מאורחא אחרית, אלא כיון דקאי התם יכול לפרוץ לעשות לו דרך, והיינו דקתני עלה דדרך המלך אין לה שיעור, אלא פורץ והולך כדי שיכול מחנותיו והעם אשר ברגליו לעבור.

(יב) **וכן הי' ר' יהודה אומר- ע' במהר"ץ חיות**
דהעיר דלכאור' לשון "וכן" אין לו מובן, מה שייך להא דאמר לעיל, וכ' דבאמת מדברי רש"י משמע דלא גרס לי'. אלא שהוא כ' לבאר ע"פ מה שהק' עוד, מה עולה עשו העמי הארץ במה ששאלו למלך להיות ככל הגוים, הרי זהו ג"כ לשון הפסוק בתורה, ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים, ומ"מ אמרה תורה שום תשים. ועוד, הרי זה ג"כ הי' נכלל במה שאמרו הזקנים, וא"כ אין שייך לומר דזה הי' הטענה עליהם [וע' בלשון רש"י דבאמת לא משמע דזה הי' הטענה, אלא שהיו רוצים מי שמנהיג אותם במלחמה, ולא מלך לשופטם ולרדות סרבונם]. וביאר המהרצ"ח דהעולה היתה מה שאמרו "ושפטנו מלכנו", דהנה המלך צריך להתנהג כפי התורה, ולא יהי' השופט מעצמו, ומפני זה חטאו במה שאמרו ושפטנו מלכנו, שהרי מלך ישראל אינו השופט, אלא הב"ד שופטים ע"פ התורה. וא"כ, נמצא דרך דור זה שאלו שלא כהוגן באופן ששאלו למלך, אבל בעצם לשאול למלך אי"ז עוולה. וא"כ, נמצא דפרשה זו דאמר שמואל לא הי' אלא

(ז) **מאי דרגש... ערסא דגדא- פרש"י**, דהיינו דלא הי' משתמשין באותו מטה כלל, אלא למזל הבית הי' שם משום נוחש. וכ' החי' הר"ן, "ואין פי' נכון, דח"ו לא תהא כזאת בישראל, דודאי אסור הוא מפני דרכי האמורי ויותר חמור ממנו. אלא יש לפרש שאותה המטה היו עושין לסימן של עושר, לומר שיש להם בגדים יותר מכדי צרכן לעשות מטה שלא לצורך, ובדרך השאלה קורין אותה המטה מטה של מזל טוב" [נאולם לכאור' ק', שהרי הר"ן בנדרים פי' ערסא דגדא ד"נוהגין היו להציע מטה למזל הבית", ולכאור' זה משמע כפרש"י, ודלא כפי' החי' הר"ן אצלנו. ולכאור' יש להביא סמך מכאן למש"כ הקובץ הערות בריש הספר ב"דיעות נכבדות", דחי' כאן המיוחסים להר"ן באמת אינם של הר"ן].
וע"ע בשטמ"ק (נדרים נו.) דג"כ הק' על הפי' דלמזל הוא, דלכאור' עובר בזה על לא תנחשו, והוא פי' דהמטה עשוי' לשר הבית, שאין לו דבר שאין לו שר למעלה, והוא שלוחו של מקום, ולכבוד המקום עושים מטה לכבודו (ומדמה זה לכסא של אליהו שמתקנים לכבודו). וכע"ז אי' בתוס' הראש"ש כאן, דשרא דעניותא נביל שמי', וכשהבית נקי' והמטה מוצעת אין שר העניות שוכן בבית, אלא שרא דעתירותא, דנקיד שמי', והוא שוכן במקום נקי וצח.

(ח) **מאי קושיא, דלמא מידי דהוה אאכילה ושתי'**
וכו'- כ' השטמ"ק בנדרים (נו.) לבאר השייכות בין הא דנותנים לו אכילה ושתי' והדין דיושב אערסא דגדא, דכיון דאנו רואים שנותנים לו מאכל ומשתה כדי ליישב דעתו, הכא נמי י"ל דיושב על הערסא דגדא כדי ליישב דעתו.

(ט) **לא מטתו בלבד הוא כופה, אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו הוא כופה- כ' הראש"ש**
במו"ק (פרק ג', סי' ע"ח) בשם הראב"ד, "כגון מטות אשתו ובניו שמתאבלים עמו, אבל אם יש לו אכסנאים אין כופין, אע"פ שהמטות שלו, הואיל ואינו ישן עליהם, והם עומדים לאכסנאים. והרמב"ן ז"ל כתב, לא מטות אשתו ובנים המתאבלים הן, דהא עצמן חייבין בכפי', אלא כל מטות שיש ל בתוך ביתו, אפי' של אכסנאים משמע" [ויש לעי' במה נחלקו, ואולי נח' ביסוד הא דכופין המטה, האם דין הוא באבלים או דין הוא בבית אבל, ע' בדברינו בזה במו"ק כ"ז, אות א'].

לומר דאף דהדר, מ"מ לא הי' לו דין מלך אף בזמן שלא הדר, ונפק"מ אם הטא כשהי' גרוש ממלכותו, שלא הי' לו דין מלך אלא הדיוט. וע"ע במהר"ל, דפי' דאף אם נהג מלכותו אז, מ"מ לא הי' מלכותו מן השמים, אלא הוי כשאר הדיוט שנוהג המלכות מעצמו בלא מינוי מן השמים, ולא הי' בו קדושת מלכות.

כדי לאיימם, שהרי אי"ז משפט של מלך להיות מנצח עליהם, ובדרך כלל אינן חייבין שום עונש במה ששאלו למלך. ורק כאן, ששאלו שלא כהוגן, י"ל דאמרו כדי לאיים עליהם (ודלא כרש"י, דמבואר דס"ל דלפי ר"י מה שאמר לאיים עליהם לא הי' מחמת עוולה שעשו, וא"ש אם באמת לא גרסי' לי'). וא"כ שפיר אמר "וכן" אמר ר' יהודה, דכיון דמצוה הוא לשאול למלך, ורק בדור זה הי' עוולה, א"כ מסתבר דס"ל לר"י דגם לא הי' הפרשה אלא כדי לאיימם.

(יג) **חד אמר מקלו, וחד אמר גונדו- ביאר המהרש"א** דמ"ד מקלו, היינו דדרך הכתוב לומר על מי שיש לו דבר מועט שיש לו רק מקלו, כדכתי' גבי יעקב, כי במקלו עבר את הירדן הזה. ומ"ד גונדו ס"ל, דלגבי יעקב באמת לא הי' לו לבוש של תפארת, שהרי אליפז לקח כל שיש לו, וכדכתיב ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, משמע שלא הי' לו בגד, אבל שלמה המלך מסתמא הי' לו בגדו כשפתקי' אשמדאי, וא"כ כאן מסתמא הביאור הוא גונדו, ולא רק מקלו.

(יד) **וחד אמר לא הדר- תמה המהרש"ל**, איך יתכן דלא הדר, הרי מוכחי מקראי טובא דהי' מלך בסוף ימיו. וכ' לפרש דשאלת הגמ' הי' האם חזר למלכותו כמו שהי' מעיקרא, דהיינו על העליונים ועל התחתונים, או לא. ועל דרך זה פי' המשך הגמ', דמאן דאמר מלך והדיוט, היינו דאפי' במלכותו הי' הדיוט, דהיינו דלא מלך על העליונים, ואף לא הי' מושל בכל כיפת הארץ. וחד אמר דלא מצינו דהי' מלך והדיוט כאחת, אלא כשחזר למלכותו חזר להיות מלך גמור כמעיקרא [ועפ"י לכאו' יש ליישב קצת מה שלכאו' ק' בהא דהוסיף הגמ' דחד אמר מלך והדיוט, וחד אמר מלך הדיוט ומלך, דמה הוסיף בזה (וע' לקמן בזה). וע"פ דברי המהרש"ל י"ל דזה גופא בא הגמ' לפרש, דהי' נחשב הדיוט במלכותו לחד מ"ד, ומה דחבירו חולק עליו, היינו משום דלא מצינו שהי' מלך והדיוט בב"א]. וע"ע במהרש"א **בגיטין (סח:)** דכ' דלפי התרגום שנטרד מפני שעבר על מצות ד' ניחא קצת, דאיכא למימר דבסוף מ' שנה נטרד.

(טו) **מאן דאמר לא הדר, מלך והדיוט, ומ"ד הדר, מלך והדיוט ומלך- לכאו' תמוה, מה הוסיף הגמ' בזה.** וע' באדרת אליהו, דכוונת הגמ'